

О. О. TSYHANOK
Uman

CONCENTER «UKRAINE – LANGUAGE» IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF V. SUKHOMLYNSKYI

Concenter «Ukraine–language» and its use in the works and pedagogical heritage of V. Sukhomlynskyi are analyzed in the article. The role of native word and mother language in education of nationally conscious, enlightened citizen-patriot is proved. The content of the concept of education in secondary school is revealed; the main ideas of language education in his heritage are described. The role of literature in the general education system of V. Sukhomlynskyi, as an integral part of the comprehensive development of pupils and powerful means of education is illuminated.

Key words: concenter «Ukraine–language», native language, native word, language education, literary education.

О. О. ЦИГАНОК
Умань

КОНЦЕНТР «УКРАИНА – ЯЗЫК» В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ В. СУХОМЛИНСКОГО

В статье рассмотрено содержание концентр «Украина-язык» и его использование в педагогическом наследии В. Сухомлинского. Обосновано роль родного слова, родного языка в воспитании национально сознательного, образованного гражданина и патриота. Раскрыто роль литературы в общеобразовательной школе, очерчены основные направления языкового образования в творчестве педагога. Освещено роль литературы в общей системе обучения В. Сухомлинского как неотделимой составляющей всестороннего развития учащихся и эффективного средства воспитания.

Ключевые слова: концентр «Украина-язык», родной язык, родное слово, языковое образование, литературное образование.

Стаття надійшла до редколегії 11.08.2014

УДК 371.311.6

А. Д. ЦИМБАЛАРУ
м. Київ

ВЧИМОСЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ: УРОКИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

У статті розкриваються змістові аспекти курсу «Уроки для стійкого розвитку» щодо формування толерантності в учнів початкової школи.

Ключові слова: формування толерантності, стійкий розвиток, виховання в початковій школі.

Постановка проблеми. Людство ввійшло у XXI століття з проблемами, пов'язаними як із його взаємодією із біосферою планети, так і в межах самої світової спільноти. На часі вироблення стратегій, здатних запобігти не лише екологічній катастрофі, а й конфліктів та напруги у зв'язку з диверсифікацією суспільства. «Сучасне етнічне, культурне, конфесіональне, лінгвістичне та інше різноманіття є загальним насліддям людства. Коли ми навчимося бачити крізь стереотипи і вибудовувати відносини, засновані на довірі, це різноманіття може привести нас до інновацій, творчості, співробітництва – і радості.» [2, с. 148]. Безперечно, що відповідна система цінностей має закладатись із дитинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння важливості та значущості цього завдання об'єднало вчених Інституту педагогіки НАПН України з членами благодійної організації «Вчителі за демократію та партнерство» (Україна) й акредитованої при ООН організації «Глобальний план дій» (Швеція) у межах проекту «Освіта для стійкого розвитку» [1]. У ході реалізації проекту підготовлено навчальні програми спецкурсів, посібники для учнів і вчителів. Вони апробовані в кількох областях України (Київська, Миколаївська, Черкаська та ін.) більш ніж у 120 школах. Результатами співробітництва в галузі початкової освіти стали навчально-методичні комплекси для 1–2 класів «Школа друзів пла-

нети» та для 3–4 класів «Моя щаслива планета» [5].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Їхня особливість полягає в можливостях формування толерантності молодших школярів не тільки засобами виховної роботи на уроках і виховних годинах, а шляхом запровадження курсу за вибором, що сприятиме системності та цілісності цієї роботи. Ці напрацювання сприяють забезпеченню «зв'язку між ідеями толерантного виховання і реальними кроками щодо відповідних змін у змісті та методиці початкової освіти» [3].

Цілі статті. У межах формату статті проілюструємо як у пропонованих курсах учні вчаться поважати погляди, думки, почуття, права та потреби інших. Так, у 1-му класі пропонується тема «Дружити – щасливо жити». Під час її опрацювання учні одержать можливість набувати досвід толерантної поведінки у процесі спілкування з однокласниками, іншими учнями школи.

Виклад основного матеріалу. Робота над темою передбачає чотири зустрічі з казковими героями – Посміхайком, Здоров'ятком та Зберігайкою. Розкриємо зміст роботи на кожній із цих зустрічей.

Зустріч перша. З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ДРУЖБА

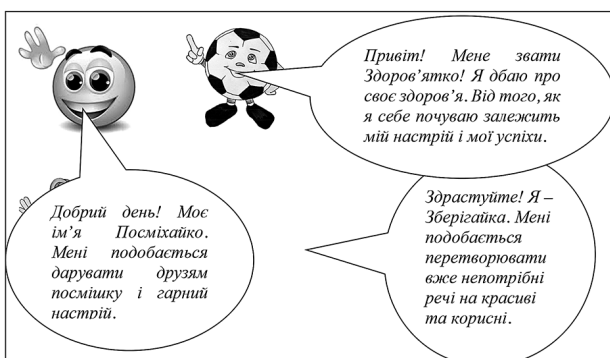
Завдання 1

Посміхайко запитав учнів:

– Чи є у вас друзі? З чого почалась ваша дружба?

Найчастіше дружба починається зі знайомства. Ось як познайомилися Посміхайко та його друзі (Учитель запрошує дітей розглянути сторінку підручника).

Назви своє ім'я. Повідом однокласникам щось цікаве про себе.



Завдання 2

Подумай, що ще можна робити, щоб стати друзями?

Подивись, у яку ситуацію потрапили першокласники і поясни, чи призведе така поведінка до дружніх стосунків. Чому? (Учням пропонується розглянути два малюнки. На першому зображено, як хлопчик і дівчинка сидять на лавочці та спостерігають за дівчинкою, яка навчається кататись на роликівих ковзанах. На другому малюнку зображено, що дівчинка на ковзанах впала і плаче, а діти на лавочці вказують на неї пальцем і сміються).

Посміхайко як кращий спеціаліст із налагодження дружніх стосунків порадив дітям вибачитись перед дівчинкою і ...

Як ти вважаєш, які ще поради в ситуації, що склалася, надав дітям Посміхайко?

Завдання 3

Розглянемо продовження ситуації. Які поради виконали діти? (Учням пропонується розглянути два малюнки. На першому – хлопчик і дівчинка допомагають дівчинці на ковзанах підвестися, обтрушують її. На другому – хлопчик і дівчинка вчать дівчинку кататись на роликівих ковзанах, тримаючи її з обох боків за руки. Всім весело). Чому навчила ця ситуація тебе? Чи важливо для тебе навчитись дружити? Чому?

Завдання 4




Досліди, що ти знаєш про налагодження дружніх стосунків між дітьми. Наведи приклади до малюнків, які зображують прояв дружніх стосунків (учитель пропонує завдання на сторінках підручника, де зображено: хлопчика, який пропускає дівчинку в окулярах у клас, тримаючи двері; дівчинку, яка б'є хлопчика підручником по голові; хлопчика, який смикає дівчинку за косичку; дітей із різним кольором шкіри, які грають із м'ячем; хлопчика, який зав'язує шнурівки дитини із забинтованою рукою). Оціни вчинки дітей: які дії ти схвалюєш, а які засуджуєш. Чому? Наведи приклади дружніх стосунків із власного життя.

Завдання 5

Посміхайко поцікавився: чи завжди твої стосунки з однокласниками є дружніми? Чи важливо це для тебе? Чому саме? До чого можуть призвести погані стосунки?

Завдання 6

Поділись удома з батьками чи іншими дорослими враженнями, які з'явилися у тебе під час уроку. Продовж дослідження разом із батьками (або вчителем) за допомогою таблиці. Користуйся поданою інструкцією:

-  Якщо ти **завжди** виконуєш цю дію, розфарбуй зеленим кольором **увесь** кружечок.
-  Якщо ти **інколи** виконуєш цю дію, розфарбуй зеленим кольором **половину** кружечка.
-  Якщо ти **ніколи** не виконуєш цю дію, **не** розфарбовуй кружечок.

Я називаю своїх однокласників за іменами	Я вітаюся зі всіма у школі – однокласниками, учителями, персоналом	Я ділюся з однокласниками шкільним приладдям, яблуком, цукеркою тощо	Я домовляюся з однокласником і під час ігор
 М	 М	 М	 М

Виконай підсумкові підрахунки. Запиши, скільки кружечків ти розфарбував(ла).

Зустріч друга. НУМО, ДРУЖИТИ!

Завдання 1

Посміхайко вирішив перевірити, чи знаєш ти, кого вважають друзями. Пригадай, як звати зображених казкових героїв. Кого з них можна назвати друзями і чому?



Завдання 2

Здоров'ятко та Зберігайка розповіли Посміхайку про результати досліджень. Розкажи: що ти вже робиш, щоб бути гарним другом; чого ти ще хотів би навчитись.

Завдання 3

Посміхайко зрадів, що Здоров'ятко та Зберігайка поставились до проблеми налагодження дружніх стосунків із однокласниками серйозно. Він запропонував їм ще кілька простих дій. Їх можеш виконувати й ти, щоб здружитися з однокласниками.

Дія 1. Називаю за ім'ям

Чому діяти?

Кожному приємно, коли його називають за ім'ям. Прізвиська та дражнилки ображають людей. Якщо ти будеш звертатись до людей так, як їм це буде приємно чути, то і вони будуть ставитись до тебе дружньо.

Як діяти?

- Дізнайся в кожного з однокласників, яким ім'ям до нього звертатись і повідом однокласника, яким ім'ям називати тебе.
- Запам'ятай, названі однокласниками імена. Спробуй їх згадати.
- Щодня звертайся до однокласників так, як вони цього хочуть.

Що потрібно?

Твоє бажання запам'ятати та звертатись до однокласників так, як вони хочуть.

Що одержуєш?

Одержуєш задоволення від спілкування. Знаходиш друзів.

Дія 2. Говорю «чарівні слова»

Чому діяти?

«Чарівні слова» завжди покращують людині настрій. Якщо ти будеш користуватись цими словами, тобі завжди прийдуть на допомогу у скрутну хвилину, пробачать, дозволять налагодити гарні стосунки.

Як діяти?

- Пригадай відомі тобі «чарівні слова», дізнайся від учителя, однокласників, батьків якомога більше таких слів.
- Назви «чарівні слова», за допомогою яких ти будеш вітатися, прощатися, дякувати та вибачатися.
- Повсякчас звертайся «чарівними словами» до однокласників, рідних, знайомих.

Що потрібно?

Твоє бажання та старання запам'ятати і використовувати «чарівні слова» щодня.

Що одержуєш?

Відчуваєш повагу інших. Робиш приємне своїм однокласникам. Одержуєш задоволення від приємного спілкування.

Дія 3. Ділюся з іншими

Чому діяти?

Іноді тобі потрібно, щоб хтось чимось поділився з тобою. А буває, що у тебе є щось потрібне іншим. Якщо ти навчишся ділитися з однокласниками чи іншими дітьми, то вони охоче ділитимуться з тобою.

Як діяти?

1. Подивись, що в тебе є такого, чим ти можеш поділитися з однокласниками (шкільне приладдя, половинка яблука, печиво тощо).
2. З'ясуй, кому з однокласників ця річ дуже необхідна, і запропонуй їм.
3. Якщо це шкільне приладдя, визнач термін, на який ти позичаєш його.

Що потрібно?

Увага до потреб інших.

Що одержуєш?

Можливість одержати потрібну річ, якої тобі бракує. Задоволення від доброї справи.

Дія 4. Граю чесно

Чому діяти?

Іноді під час ігор між дітьми виникають суперечки, якщо хтось порушує правила, хитрує, чинить нечесно. Тоді замість задоволення псується настрій, виникає сварка з друзями. Важливо навчитися грати чесно, за правилами. Тоді ігри з друзями стануть для тебе часом радісного спілкування.

Як діяти?

1. Беручи участь у грі завжди чітко визначай і з'ясовуй для себе її правила.
2. Погоджуйся з відведеною тобі за допомогою лічилки роллю.
3. Грай у гру, строго дотримуючись її правил. Якщо вони тобі не подобаються, запропонуй змінити їх під час наступної гри.
4. Наприкінці привітай переможця гри. Підтримуй тих, хто програв.

Що потрібно?

Твоє бажання налагоджувати дружні стосунки з однокласниками, весело проводити час.

Що одержуєш?

Задоволення від веселої гри та гарного відпочинку.

Завдання 3

Виконуй ці дії якомога частіше кожного дня. Підготуйся розповісти однокласникам про своїх друзів. Якщо можливо, принеси до школи фото, на яких ти зі своїми друзями.

Зустріч третя. СТАНЕМО ДРУЗЬЯМИ

Завдання 1

Посміхайко приніс на урок кілька світлин. Розглянь їх. Кого із зображених на малюнку дітей можна назвати друзями? Кого – ні? Чому саме? (Учитель демонструє світлини, на яких виявлені стосунки дітей різного віку, різних національностей, дітей з особливими потребами тощо).

Завдання 2

У яких випадках говорять: «живуть, як кіт із собакою»? Кого називають «не розлий вода»? Які ще приказки і прислів'я про дружбу тобі відомі?

Завдання 3

Розкажи однокласникам про своїх друзів. Покажи їхні фото. Поясни, чому ти з ними дружиш. Які їхні якості приваблюють тебе? Чи важливо для тебе мати друзів? Чому? Пригадай, яким діям ти навчився на попередній зустрічі, щоб налагоджувати дружні стосунки з однокласниками.

Завдання 4

Послухайте твір В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти» [4] і скажіть, як ви розумієте слово «жаліти»? Чому для людини важливо навчитись жаліти інших. Як чемна людина виявляє це почуття?

Завдання 5

Посміхайко пропонує тобі потренуватися у виконанні дій. Для цього, звертаючись за іменем до когось із однокласників (за власним вибором), скажи йому щось приємне, попроси про щось. При цьому не забувай уживати «чарівні» слова.

Наприклад:

- Андрійко, ти сьогодні чудово відповідав на уроці, спасибі тобі.
- Тетяно, позич мені, будь ласка, лінійку.
- Доброго ранку, Оленко, не забудь, що ти обіцяла намалювати мені листівку.

Завдання 6

Посміхайко пропонує тобі ще одне вправлення у виконанні дій. Після того, як учитель покладе на кожну парту настільну гру, з'ясуй, якої деталі не вистачає, щоб почати гратися із сусідом по парті. Подивись, до кого потрапила потрібна тобі деталь. Попроси її у товариша. Зайву у вас деталь віддай тому, хто попросить. При цьому домовтесь із сусідом по парті, хто з вас віддаватиме зайве, а хто буде просити те, чого не вистачає. Не забувай про чарівні слова!

Після цього пограйте вдвох з однокласником у настільну гру чесно, дотримуючись правил.

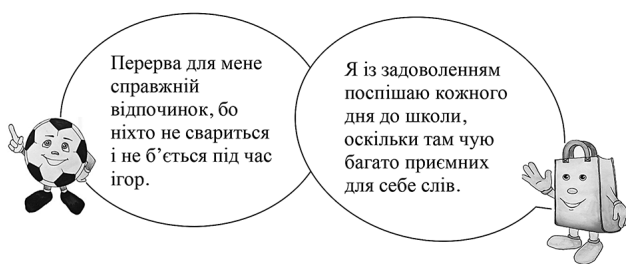
Завдання 7

Хто зі знайомих тобі однолітків чи дорослих, на твою думку, вміє гарно дружити. Розпитай у них, як вони підтримують дружні стосунки. Перекажи одержану інформацію однокласникам.

Зустріч четверта. НАВЧИМО ДРУЖИТИ ІНШИХ

Завдання 1

Посміхайко пропонує учням розповісти, які зміни відбулися у їхніх стосунках з однокласниками завдяки тому, що вони навчилися налагоджувати дружні стосунки.



Розкажи і ти про зміни у своєму житті.

Завдання 2

Ще раз досліди, як ти налагоджуєш дружні стосунки. Заповни таблицю, розфарбовуючи кружечки таким чином, як ти це робив на першій зустрічі. Полічи, скільки в тебе вийшло зафарбованих кружечків.

Порівняй кількість кружечків, зафарбованих нині і на першій зустрічі. Чи змінилось щось? Як саме? Чи допомогло тобі це покращити свої стосунки з однокласниками?

Я називаю своїх однокласників за іменами	Я вітаюся зі всіма у школі – однокласниками, учителями, персоналом	Я ділюся з однокласниками шкільними приладами, яблуком, цукеркою тощо	Я домовляюся з однокласниками і під час ігор
М	М	М	М

Завдання 3

Ти багато чого навчився для налагодження дружніх стосунків з однокласниками. Розкажи своїм рідним, які зміни відбулися у твоєму шкільному житті та поведінці під час роботи над темою. Які цікаві моменти траплялися? Які нові ідеї з'явилися під час занять?

Висновки. Обрані наукові імперативи спрямовані на досягнення мети курсу - забезпечення стійкого розвитку особистості учня, його родини, громади, країни та всього людства через зміну власної поведінки та способу життя. Їхня реалізація сприятиме формуванню в учнів початкової ланки загальноосвітніх навчальних закладів активної життєвої позиції адекватній соціальній різноманітності людства, прагненню діяти для не лише з огляду на власні інтереси, а й оточуючих, досягненню стабільного розвитку суспільства та позитивного сприйняття майбутнього.

Список використаних джерел

1. Вчителі за демократію та партнерство [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.esd.org.ua>.
2. Мелманн М. Диалоги об образовании для устойчивого развития / М. Мелманн, Е. Пометун. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. — 180 с.
3. Савченко О. Я. Впровадження ідей толерантності у початковій освіті: методичний аспект / Олександра Савченко // Wielokulturowosc i edukacja. — Warszawa-Cieszyn-Kijow, 2014. — Р. 165—171.
4. Сухомлинський В. О. Як Сергійко навчився жалити // Невичерпане джерело. Хрестоматія для учнів 1—4 кл. — Тернопіль: Мандрівець, 2014. — С. 46—47.
5. Уроки для стійкого розвитку Моя щаслива планета: навч. посібн. для курсу за вибором для учнів 3—4 кл. / О. І. Пометун, О. В. Онопрієнко, А. Д. Цимбалару. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. — 144 с.

A. D. TSYMBALARU

Київ

LEARNING TOLERANCE: LESSONS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The content aspects of the course «Lessons for Sustainable Development» in relation to tolerance formation in primary school students are described in the article.

Keywords: tolerance; sustainable development; education in elementary school.

А. Д. ЦИМБАЛАРУ

г. Киев

УЧИМСЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ: УРОКИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье раскрываются практические подходы к формированию у младших школьников толерантности средствами курса «Уроки для устойчивого развития».

Ключевые слова: формирование толерантности, устойчивое развитие, воспитание в начальной школе.

Стаття надійшла до редколегії 23.07.2014

УДК 378.046-021.68-051:821

Л. В. ЧУМАК

м. Херсон

ПЕДАГОГІКО-ДИДАКТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИМІРІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглядаються педагогіко-дидактичні положення професійної майстерності вчителя літератури у вимірі творчої спадщини В. О. Сухомлинського. На основі ідей великого наставника щодо покращення педагогічної праці вчителя-словесника визначаються важливі аспекти акме-траєкторії професійного зростання вчителя світової літератури.

Ключові слова: професійна майстерність вчителя літератури, педагогіко-дидактичні положення В. О. Сухомлинського, акме-траєкторія, сучасна концепція індивідуальної діяльності вчителя літератури.

Постановка проблеми. З ранніших етапів виникнення людства передумовою розвитку й прогресу суспільства є передача накопиченого соціального, виробничого й духовного досвіду наступним поколінням. На переломних етапах історії глобальний характер і загострення проблем суспільства актуалізують філософсько-етичний аспект, зумовлюють необхідність постановки задачі формування суб'єкта соціальних перетворень, найважливішою якістю якого є «розвинена здатність до творчості в єдності з високої моральної відповідальністю» [12, 3]. «Практично всі без винятку видатні педагоги минулого і сучасності мають глибокі філософські підстави своїх педагогічних концепцій. Тому більшість дослідників педагогічної творчості особливу увагу приділяють опису та аналізу філософсько-педагогічних поглядів. Виявити філософські витоки творчості, простежити духовне становлення педагога – означає осмисли-

ти процес формування його індивідуальної діяльності» [18]. Сучасній Україні відомо багато славетних імен педагогів, спадщина яких заслуговує на вивчення біографій і способу життя, першоджерельне читання авторських творів щодо педагогічного мистецтва та морально-психологічної культури.

Одним із шляхів рішення проблеми розвитку професійної майстерності вчителя літератури, з нашої точки зору, є «квапливе студювання неосяжного масиву педагогічного світу Сухомлинського В.» [16, 25]. На наш погляд, у сузір'ї величних педагогів ідеї громадянськості та людяності та педагогічний досвід вітчизняного дидактика-практика В. Сухомлинського є співзвучними нашій сучасності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Життя й педагогічну спадщину великого вчителя досліджували сухомлиністи А. Борисовський, Д. Водзинський, С. Соловейчик та ін. Проблеми моральності й соціалізації осо-